

Alexandru Mareș

VECHIMEA TOPONIMULUI *OLTENIA*

1. Potrivit *Dicționarului toponimic al României. Oltenia* (DTRO), vol. 5, p. 47¹, cea mai veche atestare a toponimului *Oltenia* provine dintr-un text redactat în germană în anul 1721: „in Oltenia”. Asupra acestui text a revenit de curând Ecaterina Mihăilă, care a precizat că a fost emis la Sibiu la o dată la care Oltenia se afla sub ocupație austriacă. Totodată, autoarea a reprodus pasajul cu prețioasa atestare după ediția lui C. Giurescu („... In dem weitheren erachte ich den Herrn Obristen Schram, seiner gutten Aigenschaften und in Wallachischen Sachen erlangter besonderen Kantnus halber, alldorthen (in Oltenia) zu Ihrer höchstged”), însoțindu-l de traducerea în limba română datorată lui Lucian Hoancă („...Și astfel îl consider pe colonelul Schram, având în vedere bunele sale calități și cunoștințele sale deosebite în problemele Valahiei, cunoscând toate locurile peste tot acolo (în Oltenia) [demn] pentru bunăvoința Înălțimii Dumneavoastră”)².

Prezența toponimului *Oltenia* în documentul precitat ni s-a părut de la bun început suspectă. Motivul? Nu reușeam să întrezărim modalitatea prin care membrii Consiliului imperial de război, cărora li se adresa autorul raportului, generalul austriac Damian Virmond, ar fi putut fi familiarizați cu acest toponim, câtă vreme toate actele austriece din acea perioadă, redactate în germană și latină, desemnau ținutul respectiv prin denumiri precum *Walachia Minor*, *Walachia Caesarea*, *Walachia Austriaca*, *Transalutana*, *Cisalutana* etc³. În consecință, am presupus că glosa „(in Oltenia)” nu-i aparține lui Virmond, ci editorului C. Giurescu. Adresându-ne volumului publicat de istoric, am putut constata în unele dintre documentele conținute prezența unor intervenții ale acestuia, notate de regulă, ca și în cazul semnalat, între paranteze rotunde⁴. Dar constatarea cea mai importantă, care venea să confirme bănuiala noastră, ne-a fost furnizată de însăși glosa amintită (vezi fig. 1), în componența căreia prepoziția care precedă numele *Oltenia* este *în*, și nicidecum *in* (vezi fig. 2 și fig. 3, detalii mărite).

¹ Sub redacția lui Gheorghe Bolocan, Craiova, 2004.

² *Prima atestare și etimologia toponimului Oltenia*, în LR, LV, 2006, nr. 5–6, p. 336.

³ Vezi semnalarea acestora chiar de către Ecaterina Mihăilă, *op. cit.*, p. 334.

⁴ C. Giurescu, *Material pentru istoria românilor supt austrieci*, vol. I (1716–1725), București, 1913, p. 117, 126, 167, 198, 200, 474, 477, 483 etc.

.....In dem weitheren erachte ich den Herrn Obristen Schram, seiner gutten Aigenschaften und in Wallachischen Sachen erlangter besonderen Kantnus halber, alldorthen (in Oltenia) zu Ihrer höchstged. Kays. Mayt. Dienst gar anständig zusein, bleibe mithin ohnvergessen, wan die sich langsam anlas-

Fig. 1

(in Ol-

Fig. 2

in Wallachischen

Fig. 3

2. Care este vechimea reală a toponimului Oltenia? Două sunt ipotezele spre care ne-am putea îndrepta atenția pentru a răspunde la această întrebare: una care plasează apariția toponimului în secolul al XVI-lea și alta care fixează această apariție în secolul al XIX-lea.

Prima dintre ele, popularizată prin lucrările cu caracter enciclopedic ale lui O. G. Lecca⁵ și L. Predescu⁶, nu se sprijină pe nicio probă concretă. Avem de-a face cu o simplă presupunere, desmințită de altfel de mărturiile cronicarilor. În scrierile acestora, ne referim la cele aparținând autorilor munteni, teritoriul actualei Oltenii este denumit *țara de preste (du peste) Olt (Letopisețul cantacuzinesc*⁷, Radu Popescu⁸, Axinte Uricariul⁹), iar realitățile din această regiune sunt, în mod obișnuit, localizate prin sintagma *de (du) peste Olt*: „judéțele de preste Olt”, „roșii de peste Olt” (*Letopisețul cantacuzinesc*)¹⁰, „oamenii du peste Olt”, „toată partea du peste Olt” (Radu Popescu)¹¹, „boiarii du peste Olt”, „acea parte de peste Olt” (Axinte Uricariul)¹². Ar mai fi de reținut numele *Țara Mehedințului* și, respectiv, *Țara Mehedinților*, prin care Miron Costin denumește Oltenia în *Cronica polonă*¹³, precum și numele *Țara Oltului* și chiar *Oltul*, atribuite aceluiași teritoriu într-un document de cancelarie emis în 1750 în Țara Românească¹⁴, denumiri semnalate și de Ecaterina Mihăilă¹⁵, și care ulterior nu au mai fost întâlnite în alte surse istorice.

⁵ *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, București, 1937, p. 379–380.

⁶ L. Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, București, [1940], p. 615.

⁷ *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. I, București, 1961, p. 149.

⁸ *Ibidem*, p. 515.

⁹ *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, II, București, 1994, p. 10.

¹⁰ *Cronicari munteni*, vol. I, p. 147, 148.

¹¹ *Ibidem*, p. 343, 499.

¹² *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II, p. 327.

¹³ Miron Costin, *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, [București], 1958, p. 215 și 217.

¹⁴ Ion Donat, *Despre numele Olteniei*, în „Arhivele Olteniei”, XIII, 1934, nr. 74–76, p. 483–484.

¹⁵ *Op. cit.*, p. 334.

În scrierile administrative, geografice, istorice și literare de la începutul secolului al XIX-lea, Oltenia apare menționată sub diverse denumiri, între care nu se regăsește însă denumirea actuală: *cinci județe de peste Olt* (Zilot Românul¹⁶, Dionisie Fotino¹⁷, Aron Florian¹⁸), *cinci județe ale Craiovei* (Dionisie Eclesiarhul)¹⁹, *cinci districte ale Craiovei* (Frații Tunsuli)²⁰, *cinci districte* (document 1808²¹, Naum Râmnicăneanu²²), *cinci județe* (Dionisie Eclesiarhul²³, document 1823²⁴), *Banatul Craiovei* (Dionisie Fotino²⁵, N. Bălcescu ante 1852²⁶), *Craiova* (*Geografie* 1814²⁷, I. Genilie 1835²⁸, V. Popescu-Scriban 1838²⁹), *țara oltenilor* (V. Popescu-Scriban 1838)³⁰, *Valahia Mică* (Zilot Românul³¹, document 1821³², *Tunsul* 1844³³), *România Mică* (I. Genilie 1835³⁴, V. Popescu Scriban 1838³⁵, N. Bălcescu 1844³⁶).

¹⁶ B. P. Hasdeu, *Înainte de Tudor Vladimirescu. 1800–1821. Ultima cronică română din epoca fanarioșilor [a lui Zilot Românul] reprodusă după manuscrisul din Arhiva Statului din București*, București, 1884, p. 28: „cinstite (cinci?) județe de peste Olt”.

¹⁷ *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenesti și a Moldovei* de Dionisie Fotino, traducere de George Sion, București, Tomul III, 1859, p. 265.

¹⁸ *Elementuri de gheografie pentru trebuința tinerilor începători*, 1834, p. 51.

¹⁹ *Hronograf (1764–1815)*. Transcriere după original, indice și glosar de Dumitru Bălașa. Studiu introductiv de Dumitru Bălașa și Nicolae Stoicescu. Note și comentarii de Nicolae Stoicescu, București, 1987, p. 46.

²⁰ *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa denumire până la 1774*. Tradusă de George Sion, București 1863, p. 11.

²¹ C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 520.

²² *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă*. Textul grecesc și traducerea românească, lucrare făcută de Constantin Erbiceanu, București, 1888, p. 278.

²³ *Op. cit.*, p. 31.

²⁴ N. Iorga, *Scrisori de boieri și negustori olteni și munteni către casa de negoț sibiană Hagi Pop*, în „Studii și documente cu privire la istoria românilor”, VIII, București, 1906, p. 160.

²⁵ *Op. cit.*, p. 145.

²⁶ Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*. Prefață de Paul Cornea. Ediție îngrijită și note lexicale de Andrei Rusu, [București, 1965], p. 34.

²⁷ *Geografia sau scrierea pământului întocmită după orânduiala cea noao, așezată pentru patru părți ale pământului, adecă Europa, Asia, Africa, America cu tot cuprinsul lor*, Tomul I, Buda, 1814, p. 45.

²⁸ *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă a continentelor în general și a României în parte*, București, 1835, p. 191.

²⁹ *Mică geografie a Daciei, Moldaviei și a Țării Românești prelucrată de ...*, Iași, 1838, p. 41.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 97.

³² N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XI, București, 1906, p. 204.

³³ *Propășirea. Foaie științifică și literară*. Studiu introductiv, note și comentarii de Paul Cornea. Ediție îngrijită de Mariana Costinescu și Petre Costinescu, București, 1980, p. 441.

³⁴ *Op. cit.*, p. 191.

³⁵ *Op. cit.*, p. 41.

A doua ipoteză aparține geografilor, care, fără a produce vreo dovadă, susțin că „numele Oltenia apare în secolul al XIX-lea”³⁷. Acest enunț este ușor modificat de Ecaterina Mihăilă, după care autorii respectivi ar fi plasat apariția toponimului menționat „abia în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, dovadă că nu există atestări cartografice până în această perioadă”³⁸. Cum s-a văzut însă, geografii nu au afirmat așa ceva, ei mărginindu-se să consemneze că *Oltenia* este un nume de dată recentă, o creație a secolului al XIX-lea.

3. Când însă în secolul al XIX? Din investigațiile noastre rezultă că cea mai veche atestare a toponimului *Oltenia* provine din manualul de geografie al lui I. Genilie, a cărui primă ediție apare în 1835 în tipografia lui Heliade Rădulescu: „România de demult se împărțea în două mari părți: România Mică sau Oltenia sau Craiova spre apus și România Mare, spre răsărit de Olt”³⁹. Următoarele atestări ale toponimului se recrotează tot din lucrările geografice ale lui Genilie, una apărută în 1841, care cu un titlu ușor modificat⁴⁰ va cunoaște între 1845 și 1858 opt reeditări („România se împarte firește în două părți: Muntenia sau partea despre munți și Câmpenia sau partea despre câmpuri; iar după împărțirea civilă se subțimparte în 18 părți numite județe, cuprinzând și Oltenia (dintre Carpați, Dunăre și Oltu), cel mai vechiu stat românesc, ce s-au întrupit cu România după anii 1290 până acum”⁴¹, și alta retipărită în 1855 (ediția a II-a a *Geografiei istorice, astronomice* ...). În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, denumirea *Oltenia* se regăsește și la alți autori. În 1874 își face apariția la Craiova ziarul „Oltenia”⁴², iar după acest an atestările toponimului se înmulțesc: 1875 („Craiova, pe Jii, orașul principal al Olteniei”⁴³, 1876 („Ce este și ce voiește Oltenia?”⁴⁴, 1878 („El cată să fi fost scris în Oltenia, poate la Bistrița”⁴⁵ etc.

4. Nu putem neglija faptul că toponimul *Oltenia* apare în același deceniu patru al secolului al XIX-lea în care înregistrăm și cele dintâi atestări ale numelui *România* cu sensul „Muntenia”: prima într-un act din 15 ianuarie 1833 emis, după

³⁶ *Propășirea. Foaie științifică și literară* (ed. Mariana Costinescu și Petre Costinescu), p. 357.

³⁷ *Geografia României*, vol. II, București, 1984, p. 34.

³⁸ *Op. cit.*, p. 335.

³⁹ *Op. cit.*, p. 191.

⁴⁰ *Principe de geografie și astronomie sau începături de geografie politică, fizică și astronomică pentru tinerimea școalelor publice*, București, 1845.

⁴¹ *Prințipuri de geografie sau începături de geografie statică, politică, fizică și astronomică pentru tinerimea școalelor publice de ...*, București, 1841, p. 18; cf. și p. 20: „Capitala Craiova... fiind veche capitală a Olteniei ...”

⁴² Vezi *Publicațiunile periodice românești (ziare, gazete, reviste). Descriere bibliografică de Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu*, cu o introducere de Ioan Bîanu, Tom I, București, 1913, p. 461.

⁴³ P. S. Aurelian, *Tera nostra. Schițe economice asupra României*, București, 1875, p. 9.

⁴⁴ N. B. Locusteanu, în „Oltenia”, anul II, nr. 4, 7 martie 1876, p. 2.

⁴⁵ B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, Tomul I, București, 1878, p. 5.

cum indică antetul, de „Eforia școalelor naționale din Prințipatul Romanii”⁴⁶, a doua în titlul lucrării citate a lui Genilie din 1835⁴⁷. Tot lui Genilie, pe atunci profesor de geografie și „hronologie” la Colegiul Național „Sf. Sava”, îi datorăm și prima atestare a toponimului *Muntenia* (vezi mai sus, p. 201, lucrarea citată din 1841). Probabil sub influența acestuia, colegul său de colegiu, profesorul de istorie Aron Florian, va prelua și el termenul *România* în titlul unui ziar înființat în 1837 împreună cu G. Hill⁴⁸, termen pe care îl va introduce și în titlul ediției a II-a din 1839 a *Manualului de istoria Principatului României*⁴⁹. Se poate, prin urmare, susține că cei doi profesori de la Sf. Sava, originari deopotrivă din zona Sibiului⁵⁰, au avut un rol însemnat în impunerea noii denumiri *România* în locul celei tradiționale *Țara Românească*⁵¹. În egală măsură lui I. Genilie îi revine meritul de a fi pus pentru prima dată în circulație, prin mijlocirea manualelor sale școlare, toponimele *Oltenia* și *Muntenia*.

HOW OLD THE TOPONYM *OLTENIA* IS

(Abstract)

The oldest record of the toponym *Oltenia*, so far considered to be in a document written in German, issued in Sibiu in 1721, proves, at close examination, to be just a modern note made by C. Giurescu. In actual fact, the toponym *Oltenia* is a modern creation. Its first record is found in a geographical handbook written by I. Genilie, published in Bucharest in 1835. The author was a teacher at “Sf. Sava” national highschool. It is to him that we also owe the circulation of the toponym *Muntenia* (which he registered in 1841). I. Genilie also contributed, by the side of other scholars, to the circulation of the toponym *Romania* with the meaning “Muntenia”.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

⁴⁶ N. Bănescu, *Un dascăl uitat: Grigore Pleșoianu*, în „Analele Academiei Române”, Seria II, Tomul XXXVII, Mem. Secț. Ist., București, 1915, p. 381; cf. Victor Popa (*Câteva date în legătură cu adoptarea numelui de „România”*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series IV, Fasciculus 1, 1959, Historia, Cluj, p. 4, nota 17), care atribuia prezența în acest act a numelui *România* profesorului Aron Florian „sau influenței lui”.

⁴⁷ Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, București, 1983, p. 147.

⁴⁸ Victor Popa, *op. cit.*, p. 84; Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 149.

⁴⁹ Victor Popa, *op. cit.*, p. 84.

⁵⁰ Vezi N. Isar, *Ideile social-politice ale lui Iosif Genilie, profesor la Colegiul Național „Sf. Sava” (1831–1852)*, în „Studii”. Revistă de istorie, tomul 26, 1973, nr. 6, p. 1251–1262; Victor Popa, *Aron Florian (1805–1887)*, în „Buletinul Universității V. Babeș și Bolyai”, Cluj, Seria: științe sociale, vol. I, 1956, nr. 1–2, p. 225–239.

⁵¹ Cf. Victor Popa (*op. cit.*, p. 84), care necunoscând lucrările lui I. Genilie considera că în impunerea acestei denumiri un rol determinant i-ar fi revenit lui Aron Florian.